e Italiaanse luchtvaartmaatschappij *Alitalia* organiseert nu korte vakantiereizen, pgeheten Intermezzo-Reizen, naar Italië. Er zijn allerlei keuzemogelijkheden: uit en tijdsduur van drie tot acht dagen, uit vier centrale punten (Rome, Milaan, lorence of Venetië) èn uit een reeks hotels die variëren van eenvoudig tot luxueus. oor een driedaagse Intermezzo-vakantie naar Florence (via Milaan) bij voorbeeld etaalt u vanaf *f* 736,– , voor vier dagen vanaf *f* 817,– met verlenging voor *f* 53,– er nacht. Alitalia vliegt van Amsterdam twee keer per dag op Milaan en één keer p Rome. U kunt de Intermezzo-trip iedere dag beginnen. Excursies onder eskundige leiding zijn in de programma's opgenomen, Alitalia kan het huren van en auto regelen en in bepaalde winkels krijgt de reiziger korting. Voor nadere formatie: Alitalia, Leidsestraat 15, Amsterdam (020–22 33 86 of 24 99 37). Voor formatie over Italië in het algemeen: taliaans Verkeersbureau, Stadhouderskade 103, 1073 AW Amsterdam, lefoon 020–73 32 64.

***en Dull* vloog naar Florence en keek vooral rond in de omgeving van deze stad, in e regio Toscane. Volgende week volgt een tweede verhaal.**

De tijd speelde nooit een grote rol in het rijke, mooie Toscane

Ben Dull

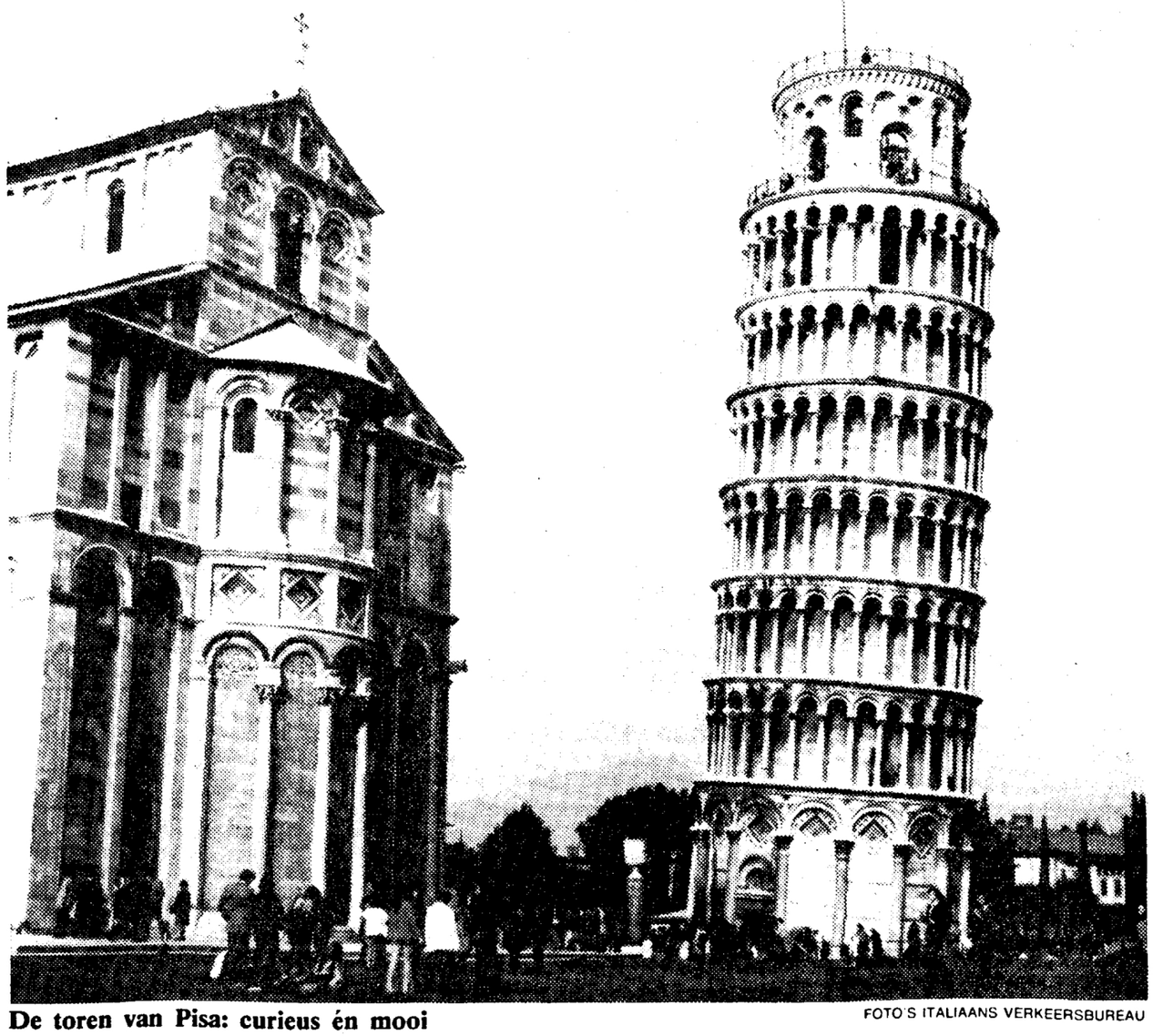

De toren van Pisa: curieus én mooi

FOTO'S ITALIAANS VERKEERSBUREAU

De gids vertelt dat zowel hijzelf, *Oreste Parra*, als de geleerde *Galileo Galilei* in deze Pisaanse *Battistero* is gedoopt, zij het met enig tijdsverschil: vierhonderd jaar. Ineens haalt hij diep adem, plaatst zijn verzorgde handen als een open schelp voor zijn mond en zingt tot onze lichte schrik met krachtige, geschoolde stem enige strofen. Een vrome tekst, hoop ik.

Van alle kanten golven glasheldere echo's door de doopkapel op ons af. Het is inderdaad bijzonder. Wij staan met een kleine groep in het ronde baptisterium naast de zeer mooie marmeren kathedraal van *Pisa*. De bouw van de basiliek begon in 1063; het gebouw was vijftig jaar later klaar. Na een brand in 1600 werd hij in de oorspronkelijke stijl herbouwd. Aan het baptisterium werd, met intermezzo's, honderdentwintig jaar gewerkt. De tijd heeft in Toscane nooit een rol gespeeld.

De beeldhouwers *Niccolo* en *Giovanni Pisano*, vader en zoon, verfraaiden de interieurs van de bouwwerken. Niccolo deed in 1260 de kansel in de doopkapel, Giovanni in 1310 die in de kerk. De vader meer ingetogen, de zoon hartstochtelijker, al meer op de mens gericht, al laat de complete Renaissance dan nog een dikke eeuw op zich wachten. Beide preekstoelen zijn meesterwerken.

Aan de andere zijde van de kathedraal prijkt, eveneens los ervan, de fraai bezuilde *Campanile* of klokketoren van het godsdienstige complex. Die staat er met al zijn witte marmer wat ongelukkig bij en wekt meewarigheid. Over de hele wereld is deze ranke campanile beroemd geworden als *Scheve Toren van Pisa*. Mensen geven meer om curiositeit dan om schoonheid. Toen architect *Bonanno* in 1173 aan de derde omloop werkte, begon hij al te verzakken, maar de bouw ging voort, onderbroken door oorlogen, twisten, epidemieën en andere sterfgevallen. Bijna tweehonderd jaar later was de toren gereed. De top vertoont daardoor ook gotische trekjes tegenover de romaanse van de lagere verdiepingen, maar dat hebben de Pisaanse bouwers knap in elkaar verweven.

Bonanno, toen reeds bijna twee eeuwen begraven aan de voet van de toren, was na de ontdekking dat de toren zuidwaarts neigde, een gedeelte in noordelijke richting gaan construeren, waardoor het scheefgezakte bouwwerk ook nog een kronkel vertoont. Als een man met rugklachten die zich tracht op te richten. De bodem werd daarna danig met cement verstevigd. De afwijking van het hoogste punt is nu bijna vijf meter en daar komt ieder jaar een millimeter bij. Er liggen plannen gereed om daartegen iets technisch knaps te gaan doen en volgens insiders kan dat beter vlug gebeuren.

Vrije val

Ik klim 55 meter via de 294 uitgesleten marmeren traptreden naar de zesde en hoogste trans, waar de grote bronzen klokken hangen. Die worden zelden geluid, er zou eens iets mis kunnen gaan. Galilei, later in serieuze moeilijkheden met de Inquisitie, heeft hier zijn proeven voor de wetten van de vrije val gedaan. Ik kijk neer op de imposante overkoepeling van de dom er vlak naast. Er is een ver uitzicht over de stad en over de rivier de Arno, die er, komend vanuit de Apennijnen, als een spiegelglazen lint doorheen snijdt. Als ik fotografeer, moet ik met één hand tegen een marmeren kolom steunen voor mijn evenwicht. Galilei's vrije val trekt mij niet aan.

Recht onder mij zie ik op het grote plein toeristen krioelen tussen de marktkraampjes met souvenirs. De bouwwerken torenen er onaantastbaar boven uit. Ook in de herfst is het hier druk. De fotoboeken van Pisa zijn bij miljoenen verkocht. In Japan moeten er honderdduizenden op de boekenplanken staan.

Als de duisternis is gevallen, baden de eeuwenoude, sobere, okerkleurige huizen langs de Arno in een zee van schijnwerperlicht. De straten zijn al vroeg leeg. Eens was Pisa een machtige zeerepubliek, totdat de monding van de Arno ging verzanden en Florence de overhand kreeg.

Van Pisa, dat wij telkens nog in de verte zien liggen, rijden wij zigzag door de heuvels naar *Lucca*. Eerst olijfbomen, op de hogere wegen naaldbomen. Hier hoort een bordje *Overstekende carabinieri*. Lucca was eens een Romeinse kolonie; *Caesar*, *Crassus* en *Pompeius* hebben hier vergaderd, er is nog een arena van over. Later zijn er hoge, ruim vier kilometer lange verdedigingswallen om de stad gebouwd. Die zijn er nog altijd en het is er tussen het groen aangenaam wandelen. Lucca ligt door hoge bomen omgeven in de vruchtbare vlakte van de *Serchio* en is zeer gaaf overeind gebleven. Een warnet van intieme smalle straten loopt uit op enkele hoofdstraten met prachtige oude huizen.

In de twaalfde eeuwse dom met zijn gotisch interieur is een Madonna van de Florentijnse schilder *Fra Bartolomeo*. Deze raakte in 1496 zo onder de invloed van de boetpredikaties van de vurige Dominicaanse monnik *Savonarola*, dat hij al zijn eigen werken verbrandde, alleen nog godsdienstige voorstellingen schilderde en tenslotte zelf Dominicaan werd. Savonarola, die fulmineerde tegen de duivelse rijkdom en weelde van Florence's machtige heersers, de *Medici's*, en de burgerij, had in zijn hoogtijdagen veel invloed. Veel kunstenaars kwamen onder de indruk van zijn predikaties, *Michelangelo* was zijn vriend, *Botticelli* verbrandde evenals Bartolomeo een aantal van zijn te wereldse schilderijen. Savonarola verjoeg de Medici's zelfs, maar zij keerden terug naar Florence. Tegen hun macht en de kerk die zij aan hun zijde wisten (uit de Medici's kwamen pausen en kardinalen voort) kon Savonarola niet op. In 1498 werd hij als ketter in Florence met enige volgelingen opgehangen en verbrand, in deze volgorde.

Complete muren

Meer dan vier eeuwen heeft het machtige Florence geen vat op het vrije, omwalde Lucca kunnen krijgen. Als de Toscaanse gids zegt dat Lucca nog de enige stad ter wereld met gave, complete stadsmuren is, beginnen de in ons groepje sterk vertegenwoordigde Fransen 'Carcassonne' en nog wat plaatsnamen te roepen. Mijn gemompel over 'Naarden' wordt niet serieus genomen. En als de gids vertelt over Gian Pisano en zijn grote werken, verstaan de Fransen *Jean* en vermoeden diens Franse afkomst. Gelukkig zijn zij ernaast.

Wij rijden door het glooiend land, waarover soms zilveren herfstnevels hangen, naar *Siena*. Het zijn allemaal geringe afstanden. Siena is een van de mooiste stadjes van Toscane. Van de vele Toscaanse kunstenaars, die hier zes, zeven eeuwen geleden werkten, is meer te bespeuren dan van de pest en de oorlogen die Siena hebben geteisterd. Uit deze omgeving komt het oker-achtig aardverfpigment *Terra di Siena*, dat in gebrande vorm een warm roodbruine tot oranjegele verfstof oplevert. Kleuren die je in Toscane dikwijls op de huizen aantreft.

In het hart van Siena, dat over drie lage heuvels ligt uitgespreid, ligt het opbollende *Piazza del Campo* als een reusachtige oesterschelp vol duiven die voor geen wandelaar een pootbreed wijken. Op het glooiend plaveisel liggen twee Amerikaanse meisjes met het hoofd op de rugzak. Tal van nauwe straten komen uit op het plein dat wordt beheerst door het *Palazzo Pubblico*, het verrukkelijke stadhuis, bijna zevenhonderd jaar geleden uit natuur- en baksteen opgetrokken en het grootste gotische bouwwerk in Toscane, en door de feestelijke, slanke, ruim honderd meter hoge *Torre di Mangia*. De kathedraal vlak bij is een verrassend gotisch bouwwerk, van buiten bekleed met wit, rood en zwart gestreept marmer, met een enorme marmeren vloer en een door Niccolo Pisano besneden preekstoel. Vlakbij staat het museum *Opera del Duomo* met onder meer een aanzienlijke collectie beelden van zoon Giovanni Pisano. Door een straatje erlangs loopt een priester die onder zijn zwarte soutane een gerafelde blauwe spijkerbroek draagt.

Palio

Op de Piazzo del Campo wordt iedere 2 juli en 16 augustus de eeuwenoude traditionele paardenrace *Il Palio* gehouden. Volgens heel oude regels en met de ruiters in middeleeuwse kostuums. Voor de paarden is het minder aantrekkelijk, omdat er volgens ooggetuigen ruw met de dieren wordt omgesprongen.

Bij het verlaten van Siena rijden we over een ander plein, een leegte omringd door hoge oude huizen met siena-kleurige, oranje-gele gevels die oplaaien in de zakkende middagzon.

Dertig kilometer verder in een schitterende omgeving verzeilen we in een eenzaam gelegen, bijna duizend jaar oud Benedictijner klooster, de *Abbazia di Monte Olive Maggiori*. Een uitgestrekt etablissement in Romaanse bouwtrant tussen de Toscaanse pijnbomen. De abt, door de monniken voor het leven tot vader gekozen, leidt ons rond. Een vriendelijke, broodmagere oude man met een haviksneus. Strelend raakt hij iedereen even aan met wie hij woorden wisselt.

We lopen over stokoude plavuizen waaronder tientallen andere abten begraven liggen. Ook hier gaat een monnik mediterend voort met een gerafelde spijkerbroek onder zijn soutane.

In de eindeloos doorlopende galerijen van de abdij is op talrijke fresco's in even zoveel taferelen in pasteltinten het leven van de Heilige *Benedictus* uitgebeeld. Benedictus en zijn monniken, vroom, ingetogen, zegenend en vergevend, de huursoldaten van de wereld, de *mercenari* en hun *condottieri*, brutaal, uitdagend, zelfvoldaan met gespierde billen gebeeldhouwd in hun strakke kuitbroeken. Naast de ezels en paarden tel ik ook vier katten op de fresco's. En net als in tal van kerken tref ik ook hier stokoude vermaningen op de muren: 'Geef acht, ge komt verder in het leven en daarna met eerbied, ingetogenheid en overgave dan met verderfelijke rijkdom en weelde' en: 'Wat baat het een mens, zo hij de gehele wereld gewint, maar schade lijdt aan zijn ziel?'

De tegenvraag blijft of Toscane zonder die rijkdom ook zo schitterend zou zijn geweest.

Het Piazza del Campo in Siena